HUR EES-AVTALET RÄDDADES DEN 13 MAJ 1991 – EN BERÄTTELSE OM HUR DET KAN GÅ TILL VID INTERNATIONELLA FÖRHANDLINGAR

Sven Norberg*

1. FÖRORD

Sveriges, Finlands och Österrikes anslutning till den Europeiska Unionen (EU) den 1 januari 1995 ägde rum efter historiskt sett rekordsnabba medlemskapsförhandlingar, vilka för Sveriges del endast tagit tretton månader. Att detta kunnat ske var helt avhängigt av att samtliga redan genom förhandlingarna om EES-avtalet klarat av den helt övervägande delen av den s.k. *acquis communautaire*. Betydelsen av EES- förhandlingarna och det därigenom uppnådda EES-avtalet kan därför inte nog understrykas. Vid utgången av 2023 har avtalet varit i kraft under trettio år.

Denna artikel tillägnas minnet av min gamle vän och kollega, den irländske juristen Dr. John Temple Lang, en av de mest enastående EG-rättsliga experter, som tjänstgjort i Kommissionen. En vanlig uppfattning bland EG – experter var att hela EES-projektet var lika omöjligt som en cirkels kvadratur. Utan Johns aldrig sviktande stöd och ständiga beredskap att analysera och diskutera nya och okonventionella idéer, skulle jag aldrig inom EFTA-kretsen kunnat lägga fram mina vilda förslag om hur ett dynamiskt och homogent EES skulle kunna skapas. Tursamt nog var John aldrig från Kommissionens sida inblandad i förhandlingarna.[1] När jag 1984 lärde känna John var han Legal Advisor vid

* Jur.dr.h.c. f.d. Domare vid EFTA-domstolen och f.d. hovrättsråd vid Svea hovrätt, f.d. Direktör vid Generaldirektoratet Konkurrens, EU-Kommissionen, f.d. Rättschef vid EFTA-sekretariatet samt f.d. Expeditionschef/rättschef vid Handelsdepartementet

[1] Som endast ett av otaliga exempel kan nämnas, att det var under en diskussion med John sommaren 1990, som lösningen föddes för hur de nordiska detaljhandelsmonopolen för alkohol skulle kunna räddas.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

EG-kommissionens Legal Service. Han blev 1987 Direktör vid DG Competition och var också professor vid Trinity College i Dublin. John var en stor Sverigevän och deltog från hösten 1994 som en av huvudlärarna i det då vid Lunds universitet nystartade Mastersprogrammet i European Affairs. Han promoverades 2008 till Juris hedersdoktor vid den juridiska fakulteten i Lund. John avled den 4 november 2022.

2. INLEDNING

Efter att de s.k. ”Inre sex” (BeNeLux, Frankrike, Italien och Tyskland under 1950-talet grundat EG (Europeiska Gemenskaperna) med dess tullunion och stora antal gemensamma politikområden svarade de ”Yttre sju” (Danmark, Norge, Portugal, Schweiz, Sverige, Storbritannien och Österrike) med att 1960 bilda frihandelsorganisationen EFTA. Danmark och Storbritaninen lämnade 1973 EFTA och inträdde tillsammans med Irland i EG. Grekland inträdde i EG 1982 följd 1986 av Spanien och Portugal. Därigenom hade EG tolv medlemsstater och EFTA sex, Finland, Island, Norge, Schweiz, Sverige och Österrike. Liechtenstein blev medlem av EFTA den 1 september 1991.

Efter Berlinmurens fall den 9 november 1989 blev det helt uppenbart att Europas arkitektur stod inför omfattande förändringar. Vi fick en tid när skapandet av det framtida Europa stod högst på dagordningen för alla Europas politiska ledare.[2]

I det följande skall först i korthet sammanfattas bakgrunden till förhandlingarna om det Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet (EES), innan jag redogör för en händelse som helt oväntat hjälpte till att föra dem till ett lyckligt slut.

3. UTVECKLINGEN AV FÖRHÅLLANDET EG-EFTA

Efter att två av de ursprungliga EFTA-staterna, Danmark och Storbritannien, den 1 januari 1972 inträtt i EG, lyckades de kvarvarande sju EFTA-länderna, Finland, Island, Norge, Portugal, Schweiz, Sverige och Österrike, enligt principen ”frihandel som en gång skapats får aldrig avskaffas” förmå EG att ingå sina första frihandelsavtal för industrivaror med ett tredje land. Dessa bilaterala avtal ledde till skapandet av full frihandel för dessa varor efter tio år, 1983.

[2] Sålunda besökte Frankrikes president François Mitterand, under det franska EG-ordförandeskapet, den 9 november 1989 Reykjavik för att träffa den isländska regeringen, som innehade ordförandeskapet för EFTA. Besökets ändamål var att Mitterand ville förvissa sig om hur engagerad EFTA-sidan var i förhållande till EES. EG-kommissionens ordförande Jacques Delors hade efter ett besök av den isländske utrikesministern Jòn Baldvin Hannibalson den 1 juli 1989 så imponerats av Hannibalson, som samma dag inlett det isländska ordförandeskapet i EFTA, att han direkt underrättat Mitterand om EFTAs position.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

För att hugfästa denna betydande framgång hölls ett första Ministermöte mellan EG och dess medlemsstater och EFTA-länderna i Luxemburg den 9 april 1984. Med Kommissionens nye och mycket aktive ordförande, Jacques Delors, överenskom man[3] att utvidga samarbetet genom att skapa ett dynamiskt Europeiskt ekonomiskt samarbetsområde (EES).[4] Genom att EG- Kommissionen 1985 publicerade sin Vitbok ”*Completing the Internal Market*”[5] med 200 lagstiftningsförslag mycket väl illustrerade vad följderna skulle bli för nära grannar, som eventuellt kom att bli utestängda från en fullbordad Inre marknad. Detta ledde också till att man 1986 vid ett ministermöte i Reykjavik lade till adjektivet ”homogen” i kvalificeringen av EES, som sedan dess benämns ”dynamiskt och homogent”.

Under den s.k. Luxemburg-processen för att följa upp Minister- deklarationen, inleddes sedan samarbete på ett stort antal områden av betydelse för den inre marknaden och den fria rörligheten för varor. Vid sommaren 1988 stod det dock klart, att ett nytt tillvägagångssätt var nödvändigt beträffande det institutionella ramverket och de rättsliga frågorna, för att det verkligen skulle kunna skapas ett dynamiskt och homogent EES.[6]

Den 17 januari 1989 lanserade Jacques Delors i sitt årliga anförande till Europa-parlamentet sin berömda utmaning/inbjudan till EFTA-staterna rörande EES. Delors väckte här frågan om framtiden för samarbetet med EFTA-staterna. Han nämnde alternativet att söka efter en ny form för associering, som vore mer institutionellt strukturerad med gemensamma organ för beslut och förvaltning med syfte att öka effektiviteten i det gemensamma agerandet. Detta skulle, framhöll Delors, understryka den politiska dimensionen av samarbetet på de ekonomiska, sociala, finansiella och kulturella områdena. Han ställde sedan frågan till EFTA-staterna om de vore beredda att gå så långt som de i bland verkade antyda. Var de t.ex. beredda att acceptera en gemensam handelspolitik, att harmonisera sin lagstiftning för att garantera den fria rörligheten av varor, att godta rättslig kontroll av EG-domstolen samt att underställa sig samma disciplin beträffande statsstöd och konkurrensregler som Gemenskapens medlemsstater etc.? Om EFTA-staterna var redo att gå så långt i samarbe-

---

[3] Se XXIVth Annual Report of the European Free Trade Association, Geneva March 1985 s. 53 ff.

[4] Det var EFTAs generalsekreterare Per Kleppe, som insisterade på att ge samarbetet ett namn, så att man inte bara hade en allmän ministerförklaring, som lätt kunde falla i glömska. Detta tilltalade den franske utrikesministern Claude Cheysson, som då var EG-ordförande, och så döptes det hela till ”Espace économique européenne” på franska och ”European Economic Space” på engelska, se vidare not 12 nedan.

[5] Commission Communication on the Completion of the Internal Market, COM (85) 310 Final.

[6] Slutdeklarationen från mötet mellan EFTA-ministrarna och EG-kommissionen i Tammerfors, Finland, den 15 juni 1988 illustrerar utomordentligt väl hur långt samarbetet hade utvecklats under de fyra år som förflutit efter Luxemburg-mötet, se Twenty-eighth Annual Report of the European Free Trade Association, Geneva, May 1989, s. 37 ff.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

tet samt stärka EFTA-strukturerna, såg Delors möjligheter att på grundval av en EG-pelare och en EFTA-pelare utveckla ett långtgående gemensamt samarbete.

Delors anförande följdes av ett otvetydigt positivt svar från EFTAs regeringschefer, som möttes i Oslo en månad senare.[7] Detta ledde i sin tur till ett informellt EG-EFTA Ministermöte den 20 mars 1989 i Bryssel.[8] Därefter följde sex månader av *"fact-finding talks"* med syfte att göra en ingående undersökning av den möjliga omfattningen och innehållet av ett utökat och mer strukturerat partnerskap mellan EG och EFTA-staterna, byggt på största möjliga förverkligande av fri rörlighet av varor, tjänster, kapital och personer, såväl som på närmare samarbete i områden bortom programmet för EGs inre marknad. Dessa överläggningar genomfördes av en Högnivå-grupp av tjänstemän från båda sidor.

Från EG-sidan var utgångspunkten, att det framtida *dynamiska* och *homogena* EES vad gäller samtliga områden det omfattade skulle bygga på EGs gällande *acquis*. Med andra ord, inom EES skulle samma regler gälla som inom EG, och de skulle tillämpas och tolkas på exakt samma sätt som inom EG. Inga undantag skulle tillåtas, endast övergångsperioder. EG-domstolens rättspraxis skulle gälla. Redan under dessa *"fact-finding talks"* blev EFTA-sidan tvungen att vänja sig vid att samordna vartenda ställningstagande, såväl som att tala med en röst, vilket inte var helt enkelt för sju länder, där flertalet också var neutrala. Vid ett Ministermöte i Bryssel mellan EG Ministrar och EG-Kommissionen samt EFTA Ministrar den 19 december 1989 beslöts, att formella förhandlingar skulle inledas så snart som möjligt under den första hälften av 1990.[9]

4. EES-FÖRHANDLINGARNA

Formella förhandlingar inleddes under svenskt ordförandeskap på EFTA-sidan den 20 juni 1990. EG hade undantagsvis godtagit att EES-förhandlingarna helt skulle föras på engelska och att alla texter, som förhandlades skulle avfattas på detta språk. Detta kunde ske, då engelska inte var officiellt språk i något EFTA-land utan endast dessa länders *lingua franca*. Härigenom underlättades avsevärt förberedelsen av fördragstexterna, eftersom den överväldigande delen av detta arbete utfördes av EFTA-sekretariatet, som EFTA-staterna accepterat att avsevärt förstärka.[10]

Under Luxemburgprocessen för uppföljningen av 1984 års beslut att upprätta ett dynamiskt EES utvecklades ett visst mönster för EG-EFTA-möten.

---

7 Oslomötet hölls den 14 februari 1989. Twenty-ninth Annual Report of the European Free Trade Association, Geneva, May 1990, s. 35 ff.

8 Ovan nämnda Annual Report, s. 39 ff.

9 Ovan nämnda Annual Report, s. 54 ff.

10 Detta skedde redan genom en stor rekryteringsoffensiv i samtliga medlemsländer sommaren 1989.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

Detta innebar normalt två årliga ministermöten, ett under våren och ett under hösten. Framsteg i samarbetet noterades i Ministerdeklarationer, som antogs vid slutet av dessa möten. Utkast till dessa deklarationer förbereddes gemensamt av två representanter från varje sida.[11]

Vid det första Ministermötet efter det att de formella förhandlingarna inletts,[12] som hölls i Bryssel den 19 december 1990, välkomnade deltagarna att man redan uppnått avsevärda framsteg. De uppmanade förhandlarna att skynda på sitt arbete, så att EES-avtalet kunde undertecknas före sommaren 1991.[13]

Ett andra Ministermöte skulle hållas i Bryssel den 13 maj 1991. Inför detta möte återstod två huvudfrågor av större politisk betydelse. Den ena gällde *handeln med fisk*, en notoriskt omöjlig fråga som i alla handelsförhandlingar lämnas till sist. Den andra gällde frågan om en *domstolsmekanism för EES*.

I december 1990 hade Ministrarna ”understrukit betydelsen av rättslig homogenitet av EES-reglerna, så att enskilda och ekonomiska operatörer genom hela EES kan dra nytta av EES-regler, som levererar samma rättsliga resultat, samt från lika villkor och behandling”. Mot denna bakgrund underströk de ”betydelsen av lika stark och pålitlig verkställighet över hela EES, inbegripet ett effektivt övervakningssystem och en domstolsmekanism för EES.”[14]

EFTA-sidan hade ursprungligen tolkat Jacques Delors budskap från januari 1989 om ”ett mer strukturerat partnerskap med gemensamt beslutsfattande och förvaltningsinstitutioner” bokstavligen, i den mening att man verkligen skulle fatta beslut gemensamt och tillsammans med EG och dess medlemsstater. Numera hade de till sin stora besvikelse erfarit, att detta inte alls fanns med bland korten. I stället skulle EG och dess Medlemsstater först fatta beslut på egen hand, och sedan förväntades EFTA-sidan tillsammans med EG anta samma beslut med tillämpning för EES. För att i någon mån uppväga denna obalans blev det helt avgörande för EFTA-sidan att på något vis uppnå en gemensam domstolsordning allra överst i EES, under vilken alla Avtalsparter stod på jämställd fot.

Under de månader och veckor som föregick Minister-mötet i maj 1991 arbetade experterna intensivt med att utarbeta de slutliga lösningarna beträffande EES övervakningssystem och den domstolsmeknism, som skulle gälla för EES. Åtskilliga gemensamma möten hölls också av HLNG (High Level Negotiating

---

[11] Dessa var för Kommissionen Klaus Van der Pas och Michael Sucker, DG I, och för EFTA min kollega i EFTA-sekretariatet Per Mannes samt jag själv.

[12] Vid inledningen av de formella förhandlingarna förklarade EG, att man föreslog att följa ett förslag av Storbritanniens premiärminister, Mrs. Maggie Thatcher, att den engelska översättningen av det franska uttrycket ”Espace economique européenne” i stället för ”European Economic Space” skulle vara det mer jordnära ”European Economic Area”. Efta-sidan godtog detta utan diskussion.

[13] Thirtieth Annual Report of the European Free Trade Association, Geneva, May 1991, s. 63 ff.

[14] I not 13 nämnda Annual Report s. 67.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

Group), och under de sista dagarna och nätterna före måndagen den 13 maj, dagen för Ministermötet, var mötesaktiviteten extremt intensiv.

Som vanligt var Ministermötet planerat att äga rum efter slutet av ett EG General Affairs Rådsmöte (veckomöten av EGs utrikesministrar), vilket vanligen följdes av en gemensam middag, till vilken EFTA-ministrarna blev inbjudna. Det var under sådana middagar, som Ministerförklaringarna antogs.

5. MINISTERMÖTET DEN 13 MAJ 1991

Vid slutet av eftermiddagen den 13 maj 1991 var det fortfarande två stycken i det utkast till Ministerförklaring, som representanterna för EG och EFTA sedan en tid arbetat på, som ännu inte var helt klara. Det första av dessa stycken, som behandlade säkerhetsåtgärder, var i utkastet nummer 18, och det andra, som gällde frågan om domstolsmekanismen bar nummer 22. Beträffande den senare hade de många och långa förhandlingarna i huvudsak rört två alternativa lösningar. EG-sidan utgick från att, i enlighet med den allmänna två-pelarmodellen som gällde i EES, EFTA-staterna hade att för sin pelare skapa en EFTA-domstol i parallell med EG-domstolen. EFTA-sidan, å andra sidan, argumenterade för en gemensam EES-domstol, integrerad med EG-domstolen, som skulle vara ansvarig för tolkningen av hela avtalet.

Vid 17-tiden befann jag mig tillsammans med min kollega Per Mannes i Charlemagne-byggnaden, där på den tiden EG:s Ministerråd huserade. I en korridor mötte vi en grupp om ett 20-tal personer. Där var de två ordförandena, för EG-sidan Luxemburgs utrikesminister Jacques Poos tillsammans med den holländske kommissionären, vice-ordföranden Frans Andriessen, samt för EFTA den österrikiske ekonomiministern Wolfgang Schüssel i sällskap med EFTAs gereralsekreterare Georg Reisch. Därutöver fanns ett stort antal tjänstemän från Österrike och Finland (vilket land innehade vice-ordförandeskapet i EFTA), EG-rådet samt EG-kommissionen. Även EG:s två chefsförhandlare, Horst Krenzler, generaldirektör för DG I, och Jean-Louis Dewost, generaldirektör för Kommissionens rättstjänst, fanns där. Samtliga var på väg till en ”Chairmen’s briefing”. Efter en blick från Reisch anslöt jag mig. Väl inne i ett mindre mötesrum tappade Andriessen tålamodet: ”There are far too many here, not more than five on each side!”

Medan det stora flertalet lämnade rummet, försökte jag göra mig så liten som möjligt vid den ena bordsändan. Andriessen började sedan gå igenom texten till förslaget till Ministerförklaring för att förvissa sig om att båda sidor godtog texten. Detta gick utmärkt tills stycke 18 rörande *säkerhets*åtgärder kom upp. På EFTA-sidan var man mycket angelägen om att ha en möjlighet att utlösa en *skyddsklausul*, även innan den aktuella händelsen inträffat, vilket den föreslagna texten inte tillät. Efter en kortare diskussion mellan de två sidorna,

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

dristade jag mig plötsligt att föreslå att man i slutet av den sats, som i stycket lydde ”*whenever serious economic, societal, and/or environmental difficulties of a sectoral or regional nature*”, skulle lägga till orden ”***were arising***”. Efter en kort diskussion godkändes förslaget, och därmed också min närvaro.

Sedan utbrast Andriessen: ”Now we only have the judicial mechanism left. I understand that our lawyers have worked very hard thereon, and that they also have found a solution. Please Mr. Dewost, show us the text.”

En textsida i två kopior, en för EG och en för EFTA, delades ut. Schüssel stirrade på texten och såg sedan ganska desperat på mig. Texten var på franska och inte på engelska, som var det officiella språket för EES-förhandlingarna.[15] Dessutom innehöll den inte alls några av de element för en domstolsmekanism, som vi hade diskuterat så intensivt under de senaste veckorna. Jag viskade detta till Schüssel, som sedan förklarade att den framlagda texten var okänd för EFTA-sidan. Andriessen blev ursinnig och utbrast: ”Yet another six months lost!” Jag sa då till Schüssel, att det måste röra sig om ett missförstånd och att han skulle försöka få till en tio minuters paus, under vilken de båda jurister som var närvarande, jag och Dewost, kunde reda upp det hela. Så beslöts också.

Dewost och jag begav oss direkt till ett närliggande kontor tillhörande rättschefen för EG-rådets sekretariat Jean-Claude Piris, en post som Dewost tidigare innehaft. Dewost frågade mig: ”Sven, what do you want?”[16]

Jag svarade: ”We should establish a joint EEA Court”, och jag började för en sekreterare diktera följande text:

> ”As regards the independent judicial mechanism, the following principles will be taken into account:
>
> (i) nomination of seven judges from the EFTA countries;
> (ii) creation of an independent EEA Court composed of five Judges from the EC Court of Justice and three from the seven EFTA judges, functionally integrated with the EC Court of Justice and which would be competent to give rulings:
> (a) concerning dispute settlement (including when necessary interpretation of the EEA rules) on request of the Joint Body or the Contracting Parties;
> (b) concerning disputes between the EFTA Surveillance Body and an EFTA country;
> (c) concerning cases brought by enterprises or States against decisions of the EFTA structure in the field of competition (including state aid).
> (iii) Reinforcement of the legal homogeneity within the EEA through opening of intervention possibilities for the EFTA countries before the EC Court of Justice and through a procedure inspired by that of the Lugano Convention.”

[15] Som nämnts hade EG-sidan godtagit detta, vilket även innebar att alla texter till EES-avtalet först utarbetades på engelska och sedan översattes, när de var överenskomna. Detta stred mot vad som sedan länge gällt internt inom EG, där franskan helt dominerade.

[16] Allt tydde på att det framlagda förslaget upprättats av och överlämnats till Dewost av en av hans franska medarbetare, som inte godtog EFTA-positionen utan hela tiden vidhöll, att en tvåpelar- modell med en EFTA-domstol för EFTA-sidan var det enda möjliga.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

Medan utskriften av denna text framskred uttryckte Dewost sitt gillande. Plötsligt kom rättschefen Piris in och frågade vad vi gjorde på hans kontor. Dewost svarade: ”Monsieur Piris, vous assistez à la naissance d’une nouvelle juridiction internationale!”

När texten var färdig, vilket tagit betydligt mer än de tio minuter jag begärt, tog var och en ett antal kopior och vi skiljdes för att träffa våra respektive delegationer. Plötsligt blev jag förskräckt, när jag insåg, att jag förhandlat en utomordentligt central del av EES utan att ha något som helst mandat att göra detta. Mötesrummet var helt tomt men jag träffade på en finsk delegat, Antti Satuli. Jag gav honom en kopia av texten och bad honom att visa den för sin landsman Leif Sevòn, en av de främsta av de jurister, som var närvarande på EFTA-sidan. Antti kom tillbaka efter omkring tio minuter. Han hade inte hittat Sevòn, men i stället hade han träffat på rättschefen för svenska UDs handelsavdelning Pernilla Lindh och han sade: ”Pernilla säger att det är OK!”

En halv timme senare möttes alla EFTA-delegationerna i ett överfullt mötesrum för att förbereda Ministermiddagen. Framför sig hade de den nya fullständiga texten till Ministerförklaringen, i vilken mitt bidrag nu blivit punkt 22.

Schüssel öppnade mötet och förklarade, att det hade varit mycket hårda förhandlingar men att alla nu hade framför sig en fullständig text till den Minsterförklaring, som bara väntade på att bli antagen. Aldrig tidigare hade EFTA-länderna varit så nära sitt mål att uppnå EES-avtalet. Plötsligt föreföll det emellertid som om några av delegationerna började tveka och ville ha mer tid för att begrunda den nya situationen. Detta gällde inte endast schweizarna, som helt klart skulle ha svårigheter att smälta delar av den föreslagna överenskommelsen. Även inom andra delegationer kunde viss tvekan spåras. Till slut avgjordes det hela genom ett med eftertryck uttalat och mycket passande inlägg av den norske utrikesministern Thorvald Stoltenberg, som hade en lång erfarenhet av viktiga internationella förhandlingar: ”Kära vänner, jag tror inte, att detta är farligt, låt oss gå och äta middag med dem!” Så gick ministrarna till den gemensamma middag, under vilken Ministerförklaringen den 13 maj 1991 antogs. Däri fanns också avtalsparternas beslut om inrättande av en EES-domstol.[17]

6. DEN VIDARE HÄNDELSEUTVECKLINGEN

När nu domstolsfrågan för EES hade avgjorts, kunde alla ansträngningar koncentreras på handeln med fisk. Flera försök gjordes vid ministermöten den 17 juni i Luxemburg och den 25 juni i Salzburg, men särskilt svårt var det att finna lösningar, som kunde tillfredsställa de två stora fiskenationerna Island och Norge, vilkas fiske var särskilt begärligt för vissa EG-stater. Efter ytterligare för-

[17] The Thirty-first Annual Report of the European Free Trade Association, Geneva, June 1992, s. 53 ff. Bulletin of the European Communities, No 5/1991 Volume 24, s. 106 ff.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

sök under sommaren, särskilt i samband med ett möte av EG-ministrar i Bryssel i slutet av juli,[18] uppnåddes det slutliga framgångsrika avslutandet av förhandlingarna vid ett gemensamt ministermöte i Luxemburg den 21 och 22 oktober 1991. Därigenom kunde sent på natten den 22 oktober 1991 EES-förhandlingarna förklaras avslutade.

Den överenskomna texten till EES-avtalet förbereddes sedan för parafering[19] att äga rum i Bryssel måndagen den 18 november 1991. Detta arbete bedrevs främst av EFTA-sekretariatet, som härvidlag hade betydligt större resurser än EG-kommissionen. Detta var också i överensstämmelse med hur arbetet bedrivits under hela förhandlingsfasen.

Fredagen den 15 november 1991 ingrep emellertid EG-domstolen i processen. Den 14 augusti 1991 hade Kommissionen hos domstolen begärt, att denna skulle avge ett yttrande enligt dåvarande artikel 228 EG (numera artikel 218 (11) TFEU) över förenligheten av avtalet med EG-rätten. Under detta arbete hade sålunda domstolen haft anledning att pröva avtalet. Detta ledde domstolens ordförande, dansken Ole Due, att i brådskande telefaxmeddelanden vid middagstid den 15 november till Rådet och Kommissionen avråda Gemenskapen från att parafera avtalet, innan EG-domstolen avgivit sitt yttrande. Vid 19-tiden samma dag avbröts också det arbete som de båda sidornas jurister intensivt bedrivit dag och natt denna vecka för att i tid till den avsedda paraferingen få fram den fullständiga texten till avtalet.

Lördagen den 14 december 1991 antog EG-domstolen sin Opinion 1/91.[20] I sitt yttrande underkände domstolen det institutionella upplägget och särskilt inrättandet av EES-domstolen. I sitt yttrande uttalade Domstolen sålunda följande: ”*The system of judicial supervision which the Agreement proposes to set up is incompatible with the Treaty establishing the European Economic Community*.”[21]

Detta kom onekligen som ett mycket hårt slag för avtalsparterna. Det var också mycket genant för EG-kommissionen och dess ordförande Jacques Del-

[18] Medan förhandlarna då hade varit mycket nära en överenskommelse, föreföll fiskefrågan så olöslig, att misslyckandet i vissa EFTA-länder (bl.a. i Sverige som den 1 juli 1991 lämnat in sin ansökan om EG-medlemskap) misstolkades som ett slut för EES-förhandlingarna.

[19] Parafering av ett internationellt avtal äger rum sedan förhandlarna uppnått enighet om textinnehållet. Därvid markerar förhandlarna detta genom att sätta sina signaturer på varje sida i avtalet, som sedan kan tryckas upp i en slutlig version för underskrift av avtalsparterna.

[20] ECJ Opinion 1/91 (EU:C :1991 :490; ECR-I p. 6079). Yttrandet meddelades först till EG och dess medlemsstater men var I övrigt belagd med embargo, som inte lyftes förrän under förmiddagen den 16 december 1991.

[21] Sedan EG-domstolens Opinion 1/91 publicerats visade det sig, att Kommissionen till Domstolen med sin ansökan den 14 augusti 1991 lämnat in en ofullständig provisorisk översättning till franska av avtalet. Domstolen begärde och fick senare den 30 oktober 1991 den korrekta engelska avtalstexten. Denna förefaller dock inte närmare ha studerats av någon inom domstolen, eftersom den bl.a. i avsnitt III i yttrandet ”Appraisal” uttryckligen slår fast: ”the sole recital in the preamble to the agreement reads as follow:” I själva verket hade den engelska versionen av preambeln 15 ”recitals”. Denna felaktighet kan i dag endast återfinnas i de tryckta versionerna av Opinion 1/91, som finns i European Court Reports. Sedan flera

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

ors, som personligen engagerat sig mycket i detta projekt. För Kommissionens rättschef Jean-Louis Dewost var flera negativa uttalanden i Yttrandet från EG-domstolen direkt förödmjukande. Det stod emellertid samtidigt klart, att man från båda sidor hade investerat så mycket i dessa EES-förhandlingar, att så mycket skulle riskeras, om man skulle låta hela avtalet falla i hop på grund av EG-domstolens negativa Yttrande. Alla inblandade på båda sidor insåg, att om man skulle kunna rädda avtalet, detta måste göras med största skyndsamhet och med minsta möjliga modifieringar.

Det uppdrogs åt ledningen för NG (Negotiating Group) V, den grupp som under förhandlingarna ansvarat för de rättsliga och institutionella frågorna, omedelbart pröva vad som kunde göras. Vid ett möte den 17 december beslöt NG V, att de fortsatta förhandlingarna skulle bedrivas av tre personer från varje sida. Från EFTA-sidan var dessa den schweiziske ambassadören Mathias Krafft, den konsultative tjänstemannen i finska Utrikesministeriet Lef Sevòn samt undertecknad. Gruppen förstärktes med en representant för det isländska ordförandeskapet, Lilja Olafsdottir, som till början av de formella förhandlingarna tjänstgjort vid rättsavdelningen i EFTA-sekretariatet. EG företräddes av rättschefen Dewost med två medarbetare, Armando Toledano Laredo och Marie-José Jonczy.

Arbetet bedrevs sedan med stor intensitet, så att samtliga chefsförhandlare redan två månader efter EG-domstolens yttrande, den 14 februari 1992, kunde förklara förhandlingarna om EES-avtalet avslutade. Den huvudsakliga ändringen innebar, att bestämmelserna om en EES-domstol ersattes med andra rörande upprättande av en domstol för EFTA-pelaren i EES, EFTA-domstolen,[22] vilket var ett alternativ som EFTA-sidan ett år tidigare bestämt avvisat. Den lösning man utarbetat rörande handeln med fisk, som var helt avgörande för EFTA-sidan, visade sig så bra, att den även nu godtogs.

EG-domstolen levererade sedan den 10 april 1992 en ny Opinion över det omförhandlade EES-avtalet.[23] I sina slusatser uttalade Domstolen:

år publiceras i digital form endast en sammanfattning av yttrandet, varigenom domstolen undviker denna och några andra pinsamheter i yttrandet. Se vidare mina kommentarer om Opiniion 1/91 i *Judicial Protection in the European Economic Area*, EFTA Court ed. German Law Publishers, Stuttgart 2012, s. 44–47, samt i *The EEA and the EFTA Court*, EFTA Court ed., Hart puiblishing, Oxford 2014, s. 486–487.

22 De detaljerade bestämmelserna rörande EFTA-domstolen fastställdes sedan i ett *Avtal mellan EFTA-staterna om upprättande av en övervakningsmyndighet och en domstol* med sju protokoll och två bilagor, som skrevs under samtidigt med EES-avtalet i Oporto den 2 maj 1992.

23 Opinion 1/92 (EU :C :1992 :189).

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

> *The following are compatible with the Treaty establishing the European Economic Community*:
>
> *(1) The provisions of the Agreement which deal with the settlement of disputes, as long as the principle that decisions taken by the Joint Committee are not to affect the case law of the Court of Justice is laid down in a form binding on the Contracting Parties;*[24]
>
> *(2) Article 56 of the Agreement, dealing with the sharing of competences in the field of competition.*[25]

Den engelska versionen av det utomordentligt omfångsrika EES-avtalet uppgick till omkring 1 000 sidor. Häri ingick 49 Protokoll samt 22 Bilagor, genom vilka omkring 1 600 EG-rättsakter med en särskild referensteknik integrerades i avtalet. Slutakten till EES-avtalet omfattade drygt 100 sidor med Förklaringar av parterna. Allt detta paraferades den 14 april 1992.

Det reviderade EES-avtalet undertecknades sedan i 13 språkversioner, de då nio EG-språken samt de fyra nordiska EFTA-språken, vid ett premiärministermöte i Oporto den 2 maj 1992.

Det schweiziska folket sade i en folkomröstning den 6 december 1992 med en ytterst knapp majoritet nej till landets anslutning till EES. Efter vissa mindre justeringar med anledning av detta trädde avtalet i kraft den 1 januari 1994.

Av de ursprungliga fem EFTA-staterna, som trädde in i EES vid avtalets ikraftträdande blev tre, Sverige, Finland och Österrike, medlemmar av EU den 1 januari 1995. Efter negativt utfall av en folkomröstning om EU-medlemskap hösten 1994 har det stått klart, att för överskådlig tid Norge blir kvar i EES tillsammans med Island. För Liechtenstein trädde EES-avtalet i kraft den 1 september 1995.

Det är uppenbart att det för Norge och Island teoretiskt men inte politiskt skulle vara möjligt att bli EU-medlemmar. En sådan möjlighet står dock knappast till buds för Liechetenstein, som genom EES funnit en utomordentlig ordning för sin integrering i Europa. Avtalet har nu under snart 30 år fungerat utomordentligt väl och därigenom har också i praktiken EUs inre marknad uttsträckts till att innefatta också dessa tre EFTA-länder.

Utan EGs och EFTA-staternas beslut den 13 maj 1991 att skapa en gemensam EES-domstol hade med största sannolikhet det aldrig varit möjligt att lösa

[24] En bestämmelse om detta, som tidigare ingått i en överenskommen protokollsanteckning, överfördes av avtalsparterna till att utgöra Protokoll 48. Vid samma tillfälle tillade avtalsparterna i slutakten, för att undvika några *e contrario*-slutsatser, att de överenskomna protokollsanteckningarna skall ha bindande karaktär.

[25] Det hade ryktats att man kunde riskera ett nytt negativt yttrande, om EES-avtalets regler om denna fördelning skulle ingripa i den kompetens som tillkom Kommissionen enligt EG-fördraget. Några mindre justeringar för att undvika en sådan risk hade därför också gjorts vid omförhandlingen.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17

den för avtalet helt avgörande fiskefrågan. EES-avtalet räddades sålunda tack vare denna domstol, som dock aldrig kom att materialiseras.[26]

[26] Den tyske Europarätts- och folkrättsprofessorn vid Universitetet i Augsburg, Christoph Vedder, har i en mycket intressant artikel, som när detta skrives är under publicering i Max Planck Encyclopedia of International Procedural Law, mycket grundligt studerat samtliga bestämmelser i den första versionen av EES-avtalet, ”Court of the European Economic Area”. Sedan Vedder sommaren 2021 kontaktat mig för information om the EEA Court och beslutet därom, inbjöds jag att vid 20. österreichischer Europarechtstag i september 2021. redogöra för vad som faktiskt hänt 30 år tidigare, jfr J. Sild (Hrsg), *Potentiale und Grenzen europüischer Integration*, Jan Sramek Verlag, Wien, s. 159 et seq.

Europarättslig tidskrift, open access 2026-11-17